

Stalin döneminde tehcir politikaları

ANJELİKA POBEDONOSTSEVA –KAYA*

08:55 / 22 Ağustos 2012

MOSKOVA - Rusya İmparatorluğunun 20 yüzyılın başında yaşadıkları sadece hükümet ve devlet aygıtında kalıcı rejim değişikliklerine yol açmadı aynı zamanda Rusya halklarının kaderini de etkiledi.

1953 yılına kadar Sovyet politikası iki döneme ayrılır: birinci dönem ulusal özerklik ve yerel yönetimlerin kurulması ve ulusal personelin yetiştirilmesidir. İkinci dönem ise ulusal soruna yönelik tutum değişikliği ve tümenden ortadan kaldırılmasıdır. Bu 1930'larda toplu göçertme ve zorunlu iskana kadar vardırılmıştır.

O dönem bu siyasi baskının özel formları dünyanın çeşitli yerlerinde görülmektedir; ABD Japonları zorla göçertti; Britanya Almanları kendi kolonilerinden sürdürdü; Doğu Avrupa ise savaştan sonra Almanları sürmüş yine Türkler Yunanlıları, Yunanlılar ise Türkleri yerlerinden etmişti. Sovyetler ise göçertme 1920'de başlamış 1955'in ortalarına kadar "güven duyulmayan unsurlar" in sınırlardan uzaklaştırılması planıyla uygulanmıştı. Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan sınırları başta olmak üzere 40 sınır bölgesinden göçertmeler yapıldı.

Stalin'in baskılarının araştırılması ve totaliter ve otoriter diktatörlüğün işlediği suçların ortaya çıkarılması; o dönem yapılanların üzerinden yarım yüz yıl (yani Sovyet Komünist Partisinin 1956 da yapılan 20 kongresine kadar) geçmesine rağmen kişisel diktatörler ve tarihteki izleri Rusya toplumunun modernizasyon ve yenilenme çalışmalarına bağlantılı olarak bugün hala günceldir. Kürt otonomisi ve Kürtlerin tehciri güncel ve tarihsel nedenlerini ve yapılanların sonuçlarını aktif olarak araştırılması o dönemde yapılanlara net bir örnek teşkil edecektir.

KÜRDİSTAN BÖLGESİ

Rusya, Kürtlerle askeri operasyonlar pahasına sınırlarını genişletmesinin bir sonucu olarak karşılaştı. Türk-İran ve Rus-Türk ve Rus-İran sınırı boyunca kademeli yerleştirildiler. Birçok Kürt köyü 19. yüzyılın ilk ve ikinci çeyreğinde toplu olarak göçertilmesiyle oluşmuştur.

Rusya İran ile 1828 de imzaladığı Türkmençayı ve Türkler ile 1929'da imzaladığı Edirne anlaşmasıyla Kürt ve Ermenilerin yaşadığı bazı bölgeleri kendi topraklarına kattı. İran bölgelerinden Salmast , Xoye, Urmiye Türkiye'den Van, Erzurum Kars gibi Kürt ve Ermenilerin yaşadığı bölgeleri Kafkasya'ya ekledi. Kürtler bu yüzyıl boyunca Rus imparatorluğu sınırlarında bulunan Erivan, İçmezin, Surmeli gibi alanlarda göçebe yaşadı. 19. yüzyılın sonunda Tiflis eyaleti dokuz idari bölgeye (Tiflis, Akhalkalaki, Ahıska, Borchali, Gori, Dusheti, Sognahsky, Telavi, Tionetsky) ve bir ilçeye (Zagatala) bölünmüştü. Kürt nüfus ağırlıklı olarak Akhalkalaki, Ahıska ve Borchali ilçelerinde yoğunlaşıyordu. Azerbaycan'da ise Areşkom, Cebail, Cevanşehir, Zengezur'da yaşıyorlardı. Buralar Elisavetpol bölgesine giriyordu. Kürtler Kafkas ötesinde Kars, Ardahan, Kağızman, Olti bölgelerinde yoğunlukta idi. 19. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan Kürt sorunu Sovyet hükümeti oluşuncaya kadar hiç gündemden düşmedi.

Örneğin 1921 yılı boyunca Kürt bölgelerinde yaşanan kıtlık ve açlığa ilişkin basında birçok yazı ve materyal yayınlandı ve bu dönemde ilk olarak Kürdistan ismi kullanılmaya başlandı. Kürt bölgelerinde yaşanan kıtlık Volga kıyılarında yaşanan “Povoljya” ya benzetiliyordu. Dönemin Azerbaycan Sovyet başkanı N. Narimanov duruma ilişkin Lenin’e bir telgraf gönderdi. Lenin Kürdistan’ da ki açlığı öğrendikten sonra Kürtlere maksimum yardım yapılmasını emrini verdi. Kürdistan cumhuriyetinin kurulması çok ciddi olarak Uluslar Komiserliği tarafından değerlendirildi ve bizzat Stalin’in başkanlığı altında tartışıldı. Önemli tartışmalardan sonra 16.07.1923 tarihinde merkez yürütme komitesinin talimatı ile Kızıl Kürdistan’ın sınırları Azerbaycan’ın Karabağ bölgesi ile Ermenistan Cumhuriyetleri arasında belirlendi ve merkezi Laçin oldu. Kürdistan bölgesine Karakışlak, Kelbecer, Koturlu, Kubatlı ve Kürt-Xaji ve Murathanli gibi Kürt nüfusun yoğun yaşadığı ilçeler girdi. O dönemki nüfus sayımına göre burada 51200 kişi yaşıyordu ve nüfusun % 73, 1 Kürt’ü.

Ama bu vilayete ilişkin durum 8 Nisan 1929 değişti. Sovyetler vilayetlerden bölgelere geçme talimatı verdi ve bunların örgütlenmesini Cumhuriyetlere bırakıldı. Azerbaycan Kongresi Kürdistan örgütlenmeyi lağvetti ve ilçeleri Karabağ bölgesine bağladı. Ancak Kürdistan 25 Mayıs 1930 yeniden kabul edildi ve buraya Zengelan ve Cebrail kazaları da katıldı. Ama SSCB Merkez Yürütme Konseyi (MSK) (23 Temmuz, 1930) tarihli kararıyla yeniden ortadan kaldırıldı.

Kürt vilayeti -ki sonradan bölge yapıldı- Kürt toplumu içinde özel bir anlama sahipti. Kızıl Kürdistan Dağlık Karabağ sorunundaki belirsizliklere bağlıydı. Azerbaycan demokratik cumhuriyetinin 1918- 1920 arasında Karabağ’da Ermeni Nüfusunu temizlemek için etnik bir tampon bölge oluşturduğunu ve Kürtleri oraya yerleştirdiği iddia ediliyordu. Ama öyle veya böyle o dönem orada Ermeniler köylerini terk etmişti.

HAYAL KIRIKLIĞI VE BASKILARIN BAŞLAMASI

Kürtlerin aydınlanma çalışmaları 1924’den sonra yani Lenin ölümünden sonra bittiği belirtiliyor. Yani Lenin Sovyetlerde yaşayan Kürtlere sahip çıktığı söylenir. Ülkede yetkilerin ve gücün merkezileşmesi gerçek ve potansiyel muhalefete yönelik baskıların artmasına yol açtı.

1930’dan başlayarak eski uluslar politikasından vaz geçilip tersine dönmüş ve kültürel otonomiler tasfiye edilmiştir. Bunların çoğu ise diaspora durumundaki azınlıklardı. Çağdaş tarihçiler bunu savaş hazırlıkları olarak değerlendirmektedir.

Tasfiyelerin esas nedenlerinden birisi Stalin kültünün merkezileşmesiyle bağlantılıdır. Bir nevi “karşı devrimciler ve rejimin politikalarıyla aynı fikirde olmayanların çalışmalarının yoğunlaşması, zorla kolektifleştirme ve sanayileşmeye karşı olanlar” ve SSCB sınırlarındaki “kaypak” etnik yapıların tahliye edilmesi o dönemki savaş hazırlıkları arasında sayılıyor. Bütün bunlar Almanya, Finlandiya, Japonya’ya karşı savaş hazırlıkları olarak değerlendiriliyordu. Yani böylelikle Baltık İngria ve Uzak Doğudan sonra Kafkasya’nın temizlenecekti. Stalin’e göre bu bölgede fazla olan ve temizlenmesi gereken halklar Hemşinliler, Köreliler, Kürtler, Almanlar, Karaçaylar, Kalmıklar, Çeçenler, İnguşşar, Balkarlar, Kırım Tatarları, Rumlar, Meshet Türkleri (veya Ahıska Türkleri) ve diğerleri.

9 Mart 1936 da Komünist Partisi Merkez komitesi SSCB’nin ajan, terör ve şantaj unsurlarından koruması adıyla bir kararname çıkardı. Böylelikle politik mülteciliklerin ülkeye girişi zorlaştırıldı onun dışında tüm SSCB bölgesinde içerdeki uluslararası örgütleri temizlemek için bir komisyon kuruldu. 1936 de anayasa değişiklikleri ile ünlüdür yani Lenin anayasasının yerine Stalin anayasası oluşturuluyordu. Bu 5 Aralık 1936 Sovyetlerin 8. kongresinde yarım yıllık tartışmalardan sonra onaylandı

“Stalin anayasası” yâda “Sosyalizmin zaferi Anayasası” ideolojik ve politik olarak dönüşümü başarma ve devrimi sağlama iddiası taşıyordu. Dünya devrimi fikrinden vazgeçilip kişilik kültürünü yükseltiyordu. SSCB zenginliğinin hepsi halkın mülkiyeti bireyin yasal hakları (örneğin, vicdan özgürlüğü, fikir özgürlüğü, dinlenme, emeklilik hakkı, dünya devriminin fikirlerini vb reddetti) onları kullanmayı halka devir ediyordu. Ama herkes çok iyi anlıyordu ki bütün yenilikler sadece bir görüntüden ibaretti gerçeği çok farklıydı.

İç işleri Halk Komiserliği (NKVD) 11. 10. 1930 tarihinde tüm halklara olduğu gibi Kürtler için de çok sert kararlar çıkardı. Talimnameler çerçevesinde Azerbaycan sınırlarında yaşayan Kürtler göçertilmeye başlandı. 1937’ye kadar Orta Asya ve Trans Kafkasya’da özel alanlar oluşturuldu ve bu alanlardaki nüfus Orta Asya’ya göçertildi (bu dönemde Trans Kafkasya’dan Orta Asya’ya göçertildiği gibi Orta Asya’daki bazı azınlıklara yer değiştiriliyordu).

1937 sonunda halkların yerleşik olduğu Cumhuriyetlerdeki ilçe ve köy yönetimleri, ihtiyar heyetleri tasfiye edildi. Böylece 1937-1938 yılında Azerbaycan ve Ermenistan Kürtleri Orta Asya cumhuriyetleri ve Kazakistan’da iskân edildi. Göçertildikleri yerlerde köylere üç dört aile şeklinde yerleştiriliyordu. Kırgızistan ve Kazakistan’a 1325 civarında Kürt yerleştirildi. 1937 sonlarında Ermenistan ve Azerbaycan’dan Kazakistan’a (Almata ve Güney illerine) 1121 Kürt ve Ermeni ailesi tehcire tabi kılındı. Aynı dönemde buradaki İranlılar da göçertildi ki bunların da % 10’nu Doğu Kürdistanlı Kürtlerdi.

Bu zorunlu göçlerle sırasında anadilde eğitim ve yayınlarda lağvedildi. Aynı şekilde ulusal folklor ve ulusal elbiseye de yasak getirildi ve Kürt kelimesinin kullanılması yasaklandı. Çünkü aynı durum birkaç yıl öncesinde komşu Türkiye de yaşayan Kürtlere karşı da uygulanmaya başlanmıştı.

1925 de Şeyh Sait’in önderliğindeki Kürt ayaklanmasının bastırılmasından sonra da aynı şeyler yaşanmıştı. Ayaklanma Cumhuriyetin kuruluşundan sonra ortaya çıkan yüksek vergiler ve sert baskılar sonucu merkezi yönetimi sevmeyen yurtsever aşiretler tarafından başlatılmıştı. Ayaklanmanın nedenlerinden birisi de hilafetin kaldırılmasıydı. Ülke yönetimi ise Şeyh Sait ayaklanmasını gerekçe yaparak muhalefete yöneldi ve onları bitirmek istedi. Nisan ayının ortalarına doğru Şeyh Sait ve diğer ayaklanma liderleri ile birlikte ele geçirilip idam edildi. Bunu diğer muhalefetin bastırılması izledi, basına yasak getirildi ve çok ilginçtir ki aynı dönemde Mustafa Kemal tek bir defa bile Kürt kelimesini kullanmadı ve bu kelimenin kullanılmasını yasakladı. Politik ayrıcalığa karşı olan Atatürk herhangi bir ulusal özerkliğe izin vermiyordu. Kürt ulusalcılar kendilerine karşı yürütülen bu politikaya “İnkâr Politikası” demişlerdi.

Bunda ilginç olan bir şey yoktu Kemalizm tek ülke tek dil ve edebiyatı öngörüyordu. Kültür bakanlığı 1926’da kültür resmi olarak “Kürt” ve “Çerkez” kelimesini yasakladı çünkü onlar “Türk ulusunun birlikteliğini” bozuyordu. Aynı zamanda “diktatörlük” kalemisine de yasak getirilmişti. 1925 olayları ve ondan sonra ki gelişmeler Türkiye’ye pahalıya mal oldu, sadece Şeyhi Sait ayaklanması için 20 milyon lira harcanmıştı (gerçeğinde ise 50 milyon civarında olduğu söyleniyor). Bu ülke hazinesinin dengesini bozdu. Türkiye Kürdistan’ın arazisi harabeye dönüştü 1925 ve 1928 yılları arasında 206 Kürt köyü yakılıp yıkıldı. Yaklaşık 15 bin insan öldürüldü yarım milyon Batı vilayetlerine göçertildi. Yani Kürt aşiretlerinin geleneksel hayat tarzları yok edildi.

Lozan konferansı döneminde ve ondan sonra Kürt liderler birçok sefer Sovyet hükümetine yardım istedi, hatta Sovyet rejimi ve himayesini kabul pahasına kendilerine destek sunulmasını istediler. Ama Sovyet Rusyası daha o dönem İran ve Türkiye ile dostane ilişkilerin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi amaçlamıyordu. Sovyetler sadece

üstüne işkilerin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi amaçlanıyordu. Sovyetler sadece Türkiye'deki Kürtlere yönelik baskılara karşı diğer ülkelerdeki Kürt hareketlerine karşıda olumsuz bir tutum sergilemiş ve bu daha sonra Sovyet Kürtlerinin kaderlerine yansdı.

1930'lu yıllarda kimlik alan çocuklara uyrukları kısmına Kürt ismini yazmamaları telkin ediliyordu. Başka bir milliyet tercihi yapılırsa onun için her türlü hak ve yaşam perspektifi veriliyordu. Böylelikle "gereksiz ve istenmeyen" insanların sayısının çoğalması engellenecekti.

Böylelikle birçok Kürt kendini Azeri olarak kaydetmişti. Azerbaycan'da kalan Kürtler ise Ermenistan ve Nahçıvan bölgesindekiler gibi göçertilmemek için kimliklerine Azeri yazıyorlardı. Böylece Azerbaycan'da Kürt sorunu "çözüldü". Yani zorunlu iskândan önce cumhuriyette 50 bin Kürt yaşıyor idiyse 1979'deki sayımda bir tane bile Kürt yaşamıyordu. Yani halk yoksa otonomide yok. Gayri resmi istatistiklere göre Kızıl Kürdistan'da normal nüfus artışını (Kürtlerin çok çocuklu aile yapılanmasını) göze aldığımızda en az 300 bin Kürt yaşamalıydı. Okulsuz kalan Kürt çocukları ermeni Azeri ve gürcü okullarına geçiyordu ve çoğu okulu bitiremiyor başarısızlıktan dolayı okuldan atılıyordu. Çünkü onlar Ermenice ve Azerice bilmiyordu. Böylelikle Kürtlerde eğitimsizlik ileri boyutlara ulaşıyordu ve çok hızlı gelişen Kürt kültürü geriletildi. Böylece halkları yok etme diğer topluluklar için de büyük başarıyla tamamlanmıştı.

Kendi yerleşmiş bölgelerinden çıkarılmaları yüzyıllarca süregelen sosyal yapıları ve geleneksel hayat tarzları yok ediliyordu. Toprakları için durum daha trajikti; nesiller boyu sürülüp verimli hale getirilen toprakları yok ediyor ekonomik çalışmanın dışında bırakılıyordu. Bu o dönemki savaş koşulları göz önüne alındığında ne tür güçlülere yol açtığı anlaşılacaktır.

İKİNCİ TEHCİR DALGASI

Kızıl Kürdistan kısa süre var olmasına rağmen ve Kürtler Orta Asya'ya sürgün edilmesine rağmen Sovyet Kürtlerinin ulaştığı başarılar dışarıda yaşayan Kürtlerin Sovyetleri örnek ve Kürt sorunun çözümünde referans gibi gösterip mücadeleyi aktifleşmesine yol açmıştır. Sosyalizmin inşasının ilk dönemlerine Orta Asya büro sekreteri İ.A Zelenski Merkez komitenin 14 kongresine sunduğu raporunda "Hindistan'ın binlerce kilometre ötesinden insanlar çok farklı doğulu halklar ve aşiretler bize göç ediyorlar. Bunlar Belluciler, Kürtler, Camis, Xazeri ve Berberilerdir. Bunlar var olan kölelik konumundan kaçanlar yâda kendi ulusal sorunlarının hal edilmesini isteyenlerdir. " diye yazıyordu.

Kürtler Sovyet ordusunun 1941'de İran'a geçişine yardımcı oldular. Kurye veriyorlardı jandarma ve ordu birliklerine saldırıp İran ordusunun direnişini kırıyorlardı.

İkinci Dünya savaşının başlarında Doğu Avrupa bölgesindeki etnik Almanlar SSCB bölgesinden sürüldüler. O dönem yani 1942-1944 arasında birçok ulus göçertildi. Finliler, Karmıklılar, Çeçenler, İnguşlar, Balkarlar, Kırım Tatarları, Nogaylar, Meshet Türkleri, Yunanlılar ve saire. Resmiyette zorunlu göçün nedeni ordudan kaçış, düşmanla işbirliği, Sovyet karşıtlığı olarak gösteriliyordu. Zorunlu göçe tabi tutulanlar arasında çocukları savaş sırasında Kızıl Ordu saflarında savaşanlar da vardı.

Bu zorunlu göçlerin ilk aşaması büyük bir suç teşkil ediyordu, çok kaba bir tarzda bir nevi talan karakteri taşıyordu. Birçok araştırmacı bu girişimlerin Sovyet topraklarında ilerleyen Almanların işine yaradığını söylerler. Çünkü Almanlar baskıya uğrayan bu halklara özgürlük sözü veriyordu. Öyle veya böyle göçertme Alman propagandasına malzeme sağlıyordu.

Unutmayalım ki zorunlu göçertme 1944'de yani Almanların kovulmasından sonra sürdü. Stalin istihbarat elemanlarının şiddetine maruz kalan uluslar alman ordusuna zaten aktif rol oynadılar. Özellikle de Kafkaslar. Stalin savaştan sonraki hedefi jeopolitik anlamda önemli olduğu için Gürcistan olması şaşırtıcı değildi.

1944 baharında Gürcistan'da tehcir başladı. Bunların sayısı 77,5 bine ulaşır. Bunlar Türkiye ile sınır olan Doğu Gürcistan bölgelerinde yaşıyorlardı. Martın sonlarında başladı 608 Kürt ve Azeri aile (yaklaşık 3240 kişi) göçertildi. Tiflis içinde yaşayanlar Gürcüler SSCB içinde gönderildiler. Stalin Gürcistan'da daha çok Müslüman halklarına yöneldi. Yani o dönemin deyimiyle "kültürel olarak Türklere meyilli olanlar" (Türkler, Kürtler, Xemşiller (Müslüman Ermeniler) ki bunlar Sovyet -Türk sınırında (Axalsik,Adige,

Asbinzen, Axalkalık ve Bogdan) ilçelerinde yaşıyorlardı. Burada Türk diye kast edilenler sonradan kendine Azeri diyen Meshet Türkleri aslında tarihi olarak Gürcistan Meshet bölgelerinden gelmekte ve Gürcü kökenlidirler. Ama çok uzun süre Türk iktidarlarının egemenliği altında kaldıkları için Gürcü değil Türk isimleri almış onların dilini kullanmış ve Müslüman olmuşlardır. Onlar zaten 1928- 1937 yıllarında da sürgüne uğramışlar ve Gürcü soyadı almaları zorunlu kılınmıştı ve bu dönemde 3180 insan daha sürgün edilmişti. Beria 24.07.1940 Stalin'e yazdığı bir mektupta Gürcistan sınır bölgesinde 16700 hanenin Kazakistan ve Özbekistan'a göçertilmesi gerektiğini söylemişti. Bunlar Kürtler, Türkler ve Hemşinlerdi.

3 Temmuz'a gelindiğinde 76021 Türk, 8694 Kürt, 1385 Hemşin'in tehcir edilecek bunların yerine diğer bölgelerden getirilen 7 bin köylü ve 20 asker yerleştirilecekti. Tehcir hareketini A. Kabulov, Gürcistan istihbaratı ve içişleri bakanlığı ortak yürütecekti.

Tahliye 15. 11. 1944'ün sabahında başladı ve 3 gün sürdü. Farklı kaynaklara göre 190 ila 116 bine yakın insan tehcire tabii tutuldu. Bunların 53135'i Özbekistan'a, 28590'ı Kazakistan'a 10546'ı Kırgızistan gönderildi.

O dönem Türkler SSCB'nin sınırlarında 30 alay bulundurmasına rağmen Sovyetler bundan daha çok içindeki azınlıklardan korkuyordu. Baria'nın (28.11. 1944) Stalin ve Molotof' yazdığı mektupta bu insanlar hakkında şu iddialarda bulunuyordu "Türkiye'de akrabaları var, kaçakçılıkla uğraşıyorlar ve karşıt fikirleri var. Tüm bu olaylar Türk istihbaratının istihbarat çalışmalarına olumlu bir zemin sunuyor. Ayrıca çetevari grupların oluşturuyorlar "

TEHCİR EDİLEN HALKLARIN REHABİLİTASYONU

Tehcir farklı yoğunlukta Stalin'in 1953'teki ölümüne kadar sürdü. SSCB ve Komünist Parti yönetimin tümü bu tehcir politikasının ortaklarıdır. Çünkü her bir yönetimin "halkın düşmanları"na karşı belgeleri imzalamak ve yürürlüğe koyma görevi vardı. Birçok seferde bu temizlik operasyonlarının organizatörlerine ve istihbarat üyelerine karşı da yapılıyordu. Yani tehcir'e alet olanlar da öldürüldü G Yagoda, N.I Ezhov bazıları görevden alındı. Öyle veya böyle SSCB yönetiminin tümü bunu onayladı ve rol aldı. 1956'dan sonra tehcir Komünist parti içindekiler tarafından bir birine karşı kullanıldı bazıları görevden alındı. Ama bu bir kaç insanla sınırlı kaldı ve suçlular cezalandırılmadı. 1964 den sonra bu gibi yaklaşımlar hiç olmadı. Sürgün edilen Kürtler özel statüleri vardı ve onlara "özel yerleşimciler" deniyordu. 8 Ocak 1945 de NKVD ve SNK (Sovyet Halk komiserliği) özel yerleşimciler hakkında özel yönetmelik çıkardı, vatandaşlık haklarını geri verildi ve yaşadıkları yerlerdeki katı kurallar yumuşatıldı. Ama göç ve özgürce yaşama hakları yoktu. Yine de bu şekilde kaçışlar oluyordu ve 1.10.1948 2.104.751 kişiden 77 541 insan kaçtı. Bunlardan % 2,2 si alman, % 3,5 Kuzey Kafkasyalılar, % 4,4 Kırım Tatarlarıydı.

Her zaman bunların yaşadıkları yerlerde özel birlikler vardı. NVD (İç istihbarat) SNK

(Sovyet Halk Komiserliği) kaçış girişimleri için çok sert kanun ve önlemler alıyordu. 24 Kasım 1948’de bunlar Kürtlere karşıda uygulandı.

26 Mart 1953 L.P. Beria yüksek Sovyet konseyi başkanlığına gönderdiği raporda bu konuda af çıkarılmasını istedi. Sonraki gün yani 27 Mart 1953 yüksek Sovyet başkanlığı af için genelge çıkardı. İçinde siyasi mahkmların affedilmesi akrabaları ve aile üyelerinin ile birlikte serbest kalmasını da içeriyordu. Ancak bu kararname tehcir edilen halklar için umutsuzluğa yol açtı. Buldukları yerlerde onlara özel uygulanan bazı yasal değişmemiş ve hakları geri verilmemişti. 1954 -1955 arasında o kamplar veya kolonilerde hızlı bir şekildi 88278 siyasi tutuklu serbest bırakılmış onlardan 32798’i davaları yeniden değerlendirilecek olanlardı. 55480’i Sovyetler birliğinin mahkeme başkanı talimatıyla bu da 17 Eylül 1955 yılına kadar sürmüş. 1941- 45 dünya savaşındaki İşgalcilerle iç birliği yapan ve onlara yardım ettikleri gerekçesiyle tutuklanan Sovyet vatandaşlarına af çıkarılmıştı. Yine aynı yıl CM Kararı ile bu özel yerleşimciler için pasaport verme kararı alındı (10 Mart 1955).

Kruşçev 25 şubat 1956 tarihli “kişilik kültü ve onun sonuçları üzerine” adlı raporuyla bu yasaya son verdi. 1956 pasaport vize kurumunun talimatıyla (ve çok hızlı bir sıralamayla) tüm yasaklar kaldırıldı. Serbest seyahat özgürlüğü ve Moskova gibi büyük kentlerde çalışma izni verildi. 18 Nisan’da da Kürtlere ilişkin kısmi serbestlikler tanınmıştı., seyahat ve getirildikleri bölgelerden hariç diğer tüm yerlere gitme ve yaşama özgürlükleri tanındı

Hukuksal olarak kitlesel rehabilitasyondan sorumlu komisyonu başkanlığına P.N.Pespelov getirildi. 1954 -1961 yılları arasında delil yetersizliğinden 737182 kişi rehabilite edildi ve 208448 kişi suçsuz bulundu. 1962-1983 arası ise 157055 kişi rehabilite edildi.

Rehabilitasyon süreci 1980’lerin başlarında Mihail Gorbaçov ve Alexander Yakovlev’in “Perestroyka” ile birlikte tekrar başladı. 1988-1989 yılları arasında 844740 insan rehabilite edildi. SSCB yüksek konseyi 1989 yılının 11. ayında çıkardığı deklerasyonda şöyle diyordu; “ Stalin rejiminin barbarca eylemleri sonucunda ikinci dünya savaşından sonra Balkarlar, İnguşlar, Kavruklar, Karaaylar, Kırım Tatarları Almanlar, Mesetin Türkleri ve Çeçenler ge zorlanmıştır. Tehcir politikaları Kore, Yunan, Kürt ve diğer halkların kaderlerini de felakete uğrattı. SSCB yüksek konseyi Halkların kaderlerine karşı işlenen suları mahkm eder. Bunla uluslar arası yasalar ve sosyalist düzenin hümaniter anlayışına aykırıdır. Sovyetler, insan haklarını kabul ediyor ve bu olayların ülkemizde hiçbir zaman tekrar etmeyeceğini garanti eder.”

SÜRGÜN KÜRTLERİN HAFIZASINDA YER EDİNDİ.

Tabi çoğunlukla birçok halk diğer halklar arasında asimile oldular. Örneğin 1936- 1941 tarihinde Kazakistan ve Türkmenistan’a tehcir edilen Kürtler bir daha Kızıl Kürdistan’a dnemediler. İkinci Dünya Savaşı sırasında uygulanan politikaların yol açtığı tahribatlar uzun yıllar giderilmeye çalışıldı. Ve halende bunları düzeltmeye alışıyor. 26 Nisan 1991 yayınlanan RS kanunda zorunlu göçe uğrayan halkların rehabilitasyonu ve şiddete maruz kalanlar için bu eylemliliklerin şiddetle kınanmasıyla kalınmamış onların rehabilitasyonuna ilişkin kararlar da alındı.

Ulusal kültürlerin gelişimi ve aydınların oluşumu için 1923-1936’yı “altın” dönem olarak değerlendirebiliriz. Okullarda kendi dilinde eğitim yapabiliyorlardı, yine şuşa’da ulusal gazete ve kitap gibi düzenli Kürtçe yayınlar çıkarıldı Kürt ğretmen okulu açıldı. Kürdistan bölgesinin oluşumun etkileri Ermenistan’da Kürtçe okul ve basın yayın kurumları açıldı ve bir ulusal tiyatro kuruldu. Gürcistan ve Türkmenistan gibi Kürtlerin

yogun yaşadıkları yerlerde keşfedildi.

1923-1936 yılları ulusal kültür ve aydınlanma açısından “altın” yıllardı. Okullar açılmış anadilde eğitim imkânı verilmiş Kürt otonomisinde ulusal gazete ve kitap gibi düzenli Kürtçe yayınlar çıkarılmış, Kürt pedagojik enstitüsü, gazeteler ve radyo yayınları olmuştu. Bu gelişmeler Ermenistan Gürcistan ve Türkmenistan’da yaşandı. Erivan’da Kürt ulusal tiyatrosu bile kuruldu.

Ama sürgün yılları Kürtlerin hafızasında çok ağır bir iz bıraktı. Çok nadir insanlar göçü tasvib etti onlar da kendi özgürlüklerini kaybetme riskinden korkanlardı. Özel bir kararname ile bu özel yerleşimcilerin bulunduğu bölere profesyonel öğretmen veya eğitimlik yapan insanları sokmadılar. Ama buna rağmen Orta Asya’da belli bir entelektüel birikimi oluştu.

* ANJELİKA POBEDONOSTSEVA –KAYA: Sankt-Petersburg Devlet Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi Ortadoğu ülkeleri Tarihi bölümü

1

